

ผู้เขียน: นันททิรา โพธิ์เทียนทอง

ชื่อบทความ: รัชกาลที่ ๔ เสด็จฯ หัวากอ

ที่มา: อนุสรณ์หัวากอ ปีที่ ๓๔ กรุงเทพฯ: (ม.ป.พ.) ๒๕๓๔ หน้า ๓๗-๓๙

ผู้เขียน: นันททิรา โปธิเทียนทอง

ชื่อบทความ: รัชกาลที่ ๔ เสด็จฯ หัวกอ

ที่มา: อนุสรณ์หัวกอ ปีที่ ๓๔ กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.) ๒๕๓๔ หน้า ๓๗-๓๘

รัชกาลที่ ๔ เสด็จฯ หัวกอ

ที่มา....วารสาร “สารคดี” ฉบับที่ ๖๖ ปีที่ ๖ เดือนสิงหาคม ๒๕๓๓

สรุป-ย่อโดย....นันท์ทิรา โพธิ์เทียนทอง

เหตุที่ต้องเสด็จพระราชดำเนินไปที่ตำบลหัวกอก็เพราะทรงคำนวณทราบว่า ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ จะมีสุริยุปราคาจับหมดดวงในวันที่ ๑๘ สิงหาคม และจะเห็นได้ชัดเจนในตำบลหัวกอ เหตุการณ์เช่นนี้ไม่เคยปรากฏในประเทศไทยมาก่อนเลย ฉะนั้นจึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกลาโหม ให้จัดการจ้างคนในหัวเมืองเพชร เมืองปราณบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองกำเนิดนพคุณ เมืองประทิว จัดการถางป่าทำค่ายหลวงและพลับพลาในเวลานั้นบริเวณดังกล่าวเดิมเต็มไปด้วยไข้ป่า บรรดาคนที่มาทำพลับพลาจับไข้กันหลายคน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่ง อรรคราชวรเดช ออกจากท่านิเวศราชดิษฐ์ (จดหมายเหตุของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ที่กล่าวมานี้ ผิดกับจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันที่ว่า เสด็จฯ ลงเรือพระที่นั่งกลไฟอรรคราชวรเดชนาสน์ จากท่าราชวรดิษฐ์ กระบวนเรือที่ไปครั้งนั้นมีหลายลำ นอกจากสองชื่อที่กล่าวแล้วยังมีเรือสยามูปสตั้มภ์ และเรืออื่น ๆ อีก) กระบวนเรือออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันศุกร์ที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑

รุ่งขึ้นวันที่ ๘ สิงหาคม เวลาเที่ยง เรือพระที่นั่งถึงที่ทอดสมอหน้าค่ายหลวง ตำบลหัวกอ เผอิญในวันนั้นอากาศมีดีคลุ้ม มีแต่เมฆคลุ้มไปทุกทิศทุกแห่งไม่มีแดดลมแรงคลื่นใหญ่ เรือโคลงอยู่เสมอ ครั้นถึงเวลาย่ำค่ำ มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ถอยเรือพระที่นั่ง กลับไปทอดประทับแรมที่อ่าวมะนาวอันเป็นที่ลี้ภัยลมไม่มีคลื่นใหญ่ อ่าวมะนาวเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งด้วย เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้เสด็จไปปราบพม่าและได้ประทับอยู่ที่นั่น

ครั้นถึงวันที่ ๑๐ สิงหาคม เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดชขึ้นนั่งทรงม้าพระที่นั่งตั้งแต่อ่าวมะนาวไปจนถึงพลับพลาค่ายหลวง ตำบลหัวกอเมื่อเวลาย่ำค่ำ เสด็จประทับแรมบนพลับพลา รุ่งขึ้นวันอังคารที่ ๑๑ สิงหาคม ได้พระฤกษ์ยกเสาชงและฉัตร ชักธง พระจอมเกล้าขึ้นที่พลับพลาค่ายหลวง มีประโคมแล้วทรงจุดปืนใหญ่ด้วยพระหัตถ์สลุดตรง สลับกับทหารปืนใหญ่ฝ่ายละนัดครบ ๒๑ นัดทั้งสองข้าง ปืนเรือสยามูปสตั้มภ์ก็ยิงอีก ๒๑ นัด รวมเป็น ๖๓ นัด ในตอนบ่ายพวกนักปราชญ์ฝรั่งเศษมาเฝ้าที่พลับพลา ๘ นาย พระราชทองดำบางสะพานทุกนาย

วันที่ ๑๓ สิงหาคม เวลาเช้ากัปตันเรือรบฝรั่งเศส ขอเชิญสมเด็จพระเจ้า

ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิถีประชาภคให้เสด็จลงเที่ยวในเรือรบ โปรดเกล้าฯ ให้ พลห้วเจ้าท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ลงไปด้วย กัปตันจัดการรับเสด็จ เหมือนอย่างรับกษัตริย์ในประเทศยุโรป ยิ่งปืนใหญ่รับ ๒๑ นัด

นอกจากพวกฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำ นายอัลบาสเตอร์ (ต้นตระกูลเศวตศิลา) ซึ่งรับตำแหน่งกงสุลอังกฤษ ให้เชิญเซอร์แฮร์รีอด เจ้าเมืองสิงคโปร์ เข้ามาดูสุริยุปราคาครั้งนี้ด้วย และจะได้เฝ้ากระทำความคุ้นเคยกับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการกรุงสยาม เซอร์แฮร์รีอด มีความยินดี รับเชิญ ลงเรือ “ไปโห” ออกจากเมืองสิงคโปร์มาเฝ้าเมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม และทรงพระกรุณาโปรดให้ช่างถ่ายรูปตั้งกล่าวแล้วข้างต้น

ในนิราศเกาะจานซึ่งผู้แต่งได้ไปในครั้งนี้ด้วย ได้พรรณนาไว้ตอนหนึ่งว่า

“พวกฝรั่งเปิดหมวก้มเกศา
ยื่นค่านับทั้งสิ้นบรรดามา
ตามภาษาข่างยุโรปครบทุกคน
แต่ตัวนายฝ่ายเจ้าเมืองค่อยเยื้องย่อง
เข้าประคองหัตถ์สิ้นถึงสามหน
กับพระจอมโลกาสุธาดล
แล้วถอยพันมาที่พวกถือหมวกยื่น
จึงกล่าวคำร่ำว่าภาษาเขา
โดยสำเนาความนิยมเป็นชมชื่น
ด้วยสองข่างต่างแดนที่แผ่นดิน
อุตสาห์ฝืนจิตจากประเทศมา
สรรเสริญเจริญยศบรรณาถ
แล้วเชิญบาทเสด็จออกที่ข่างหน้า
ประทับเกยนอกพระโรงรจนา
หมู่เสนาล้อมรอบเป็นขอบคั่น
พวกฝรั่งตั้งที่ชักพระรูป
ไม่ว่าบวบได้จริงทุกสิ่งสรรพ
บรรดาเหล่าที่อยู่ในหมู่นั้น
ก็คิดไปด้วยกันทุกตัวนาย”

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๘ สิงหาคม เวลา ๒ โมงเช้า เจ้าพนักงานเตรียมกล้องใหญ่

น้อย เครื่องทรงทอดพระเนตรสุริยุปราคา เวลาเช้า ๔ โมง ๓ นาที เสด็จออกทรงกล้อง

แต่ท้องฟ้าเป็นเมฆฝนคลุมไปในด้านตะวันออกไม่เห็นอะไรเลย ต่อเวลา ๔ โมง ๑๖ นาที เมฆจึงจางสว่างออกไปเห็นดวงพระอาทิตย์ไร ๆ แลดูพอรู้ว่าจับแล้ว จึงประโคมเสด็จ มุรธาภิเษก

ตามพระราชประเพณีที่มาแต่โบราณ เมื่อเกิดสุริยุปราคาและจันทรุปราคา เป็นหน้าที่ของโหรที่ต้องกราบทูลให้ทรงทราบ หมายความว่าต้องคำนวณตรวจดูอยู่เสมอว่า จะมีในวันใด เพื่อที่พระเจ้าแผ่นดินจะได้เสด็จเข้าที่ทรง เคยมีเรื่องปรากฏขึ้นครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๔ มีจันทรุปราคา แต่โหรไม่เสด็จเชิญ ทรงกริ้วแล้วไม่พระราชทานรางวัล ได้รับพระราชทานแต่เงินแจกตามประเพณี

ในคราวเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงนำมุรธาภิเษก ในนิราศเกาะจานพรรณนาไว้ว่า

“ปางพระจอมโมลีศรีอยู่
มิ่งมงกุฎโลกาสุธาไหว
เห็นสมซึ่งพระกระแสน้ำพระทัย
ประหนึ่งได้เอื้อมผ่านพิมานอินทร์
ขึ้นพระทัยควรไลสู่ที่ทรง
พฤษมาพงศ์ราเมศวพิเศษศิลป์
ก็เป่าสังข์ดั่งลั่นสนั่นดิน
ประโคมพิณพาทย์ฆ้องก้องกังวาน
ต่างถวายมุรธาภิเษกสรร
ทั้งพระวงศ์หน่อเนื้อพลอยสนาน

ครั้งเวลา ๕ โมง ๒๐ นาที แสงแดดอ่อนลงมา ท้องฟ้าตรงดวงอาทิตย์สว่าง ไม่มีเมฆเลย ที่อื่นแลเห็นดาวใหญ่ด้านตะวันออกแลดาวอื่นๆ มากหลายดวง เวลา ๕ โมง ๓๖ นาที ๒๐ วินาที จับสิ้นดวง เวลานั้นมืดเป็นเหมือนกลางคืนเวลาพลบค่ำ คนที่นั่งใกล้ ๆ ก็แลดูไม่รู้จักหน้ากัน พระราชทานเงินแจกพระราชวงศานุวงศ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินออกไปครั้งนั้นทั่วกัน

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ สิงหาคม เวลาบ่าย ๓ โมง ๑๕ นาที เสด็จลงเรือพระที่นั่ง อรรคราชวรเดช พวกทหารปืนใหญ่ยิงสลุตส่งเสด็จ ๒๑ นัด วันที่ ๒๑ สิงหาคม เรือพระที่นั่งเทียบท่าราชวรดิษฐ์ เวลาบ่าย ๑ โมง